

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพตามวิธีท้องถิ่นอีสานในอดีตที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณและการวิเคราะห์การจัดการความรู้ภูมิปัญญาจากหมอยาพื้นบ้านอีสานในปัจจุบันใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative methods) มีวิธีดำเนินการวิจัย ๕ ระยะ ดังนี้

ระยะก่อนการวิจัย (Pre-research phase) มีขั้นตอน ได้แก่

๑. **ขั้นการสำรวจ (Survey)** คณะนักวิจัยได้สำรวจงานวิจัยการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพในด้านต่างๆ ที่บันทึกตำรายาและวิธีการรักษาสุขภาพของชาวอีสานในตำรายาโบราณ เอกสารโบราณอีสานและข้อมูลจากนักวิชาการที่เคยสำรวจมาบ้างแล้วในอดีตเพื่อใช้ประโยชน์ต่อการกำหนดขอบเขตของการวิจัยพบว่ามีการศึกษาและวิจัยแบ่งได้ ๓ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มเอกสารหรือตำราหรือคัมภีร์ยาโบราณอีสานและศิลาจารึก
ตำราเหล่านี้ได้มีการปริวรรตจากนักวิชาการที่เคยสำรวจข้อมูลเอกสาร จำนวน ๑๖ รายการ ประกอบด้วย

๑) วิทยาลัยครุมหาสารคาม (สุภณ สมจิตศรีปัญญา. ๒๕๓๖) ได้รวบรวมเอกสารโบราณอีสาน (หนังสือก้อม) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่บันทึกด้วยตัวอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยที่เก็บไว้ในวัด สถาบันทางการศึกษา และบุคคล ใ้จำนวนมาก จำแนกเอกสารโบราณอีสาน (หนังสือก้อม) เป็น ๘ ประเภท ได้แก่ จาริตประเพณี ลัทธิความเชื่อและพิธีกรรม การปกครอง การเกษตร การรักษาโรค วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมพื้นบ้านและอื่นๆ

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้เก็บรวบรวมคัมภีร์โบราณอีสานจากวัด และบุคคลจากจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน ซึ่งบริษัท โตโยต้า ประเทศญี่ปุ่นให้การสนับสนุนงบประมาณและจัดหาเครื่องมือถ่ายภาพบันทึกข้อมูลไว้ในไมโครฟิล์ม ส่วนต้นฉบับทางมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามได้ส่งคืนให้แก่เจ้าของเดิมไปแล้วยังคงเหลือเพียงบางส่วนที่เจ้าอาวาสหรือบุคคลผู้มีจิตสาธารณะบริจาคให้มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามเก็บไว้เพื่อการศึกษาและวิจัยต่อไป (สุภณ สมจิตศรีปัญญา. สัมภาษณ์ ; อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมมา. ๒๕๕๐ : ๕๓)

๒) แพทย์หญิงเพ็ญภา ทรัพย์เจริญ (๒๕๔๑ : คำปรารภ) อดีตผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ได้จัดทำโครงการต่อเทียนภูมิปัญญาไทยเพื่อศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านไทย เพื่อให้แพทย์และผู้สนใจได้ศึกษาความรู้ศาสตร์ทางการแพทย์ของหมอพื้นบ้านที่เกิดจากการจัดการความรู้จากประสบการณ์ชีวิต หล่อหลอม ลองผิดลองถูกจนได้แก่นแท้ของวิถีดำเนินชีวิตที่ลูกหลานไทยในปัจจุบันละเลยทอดทิ้งและหลงใหลได้ปลื้มกับวัฒนธรรมใหม่ ได้ศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านไทย ฉบับพ่อใหญ่จารย์เคน ลาวงศ์ ประชาญ ชาวอีสานสาขาการแพทย์พื้นบ้าน ในด้านชีวประวัติ ด้านการศึกษาภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย และองค์ความรู้ทางการแพทย์พื้นบ้านของพ่อใหญ่เคน ลาวงศ์ (เสวภา พรสิริพงษ์, พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และเพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. ๒๕๔๑)

๓) มูลนิธิแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (๒๕๕๐) วิจัยเรื่องการสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยาใบลานอีสาน ๒ รายการ(ฉบับ/ผูก) ได้แก่ คัมภีร์ยาใบลานอีสานฉบับหนังสือก้อม วัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ปรีวรรตโดย สุภณ สมจิตศรีปัญญา และคัมภีร์ยาใบลานอีสาน ฉบับพระชิน จิตธิมโหม บ้านวังบัว ปรีวรรตโดย ภูวนาถ มาตบุรม

๔) สำนักวิจัยแห่งชาติ สนับสนุนงบประมาณให้มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม วิจัยคัมภีร์ยาใบลานอีสาน ๑ รายการ (๒๕๕๔) เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพในคัมภีร์ยาใบลานอีสาน ฉบับหมอคุณจอม วัดปฐมแพ่งศรี อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านกุดลิง ตำบลร่องคำ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ ปรีวรรตโดย พระอดุล สืบสิงห์ และลูกศิษย์

๕) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (๒๕๕๙) ให้การสนับสนุนการวิจัยเรื่องการสังเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านในการรักษาโรคมะเร็ง (มะเร็ง) ที่ปรากฏในคัมภีร์ยาใบลานอีสาน จำนวน ๑ รายการ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้รวบรวมคัมภีร์ยาใบลานอีสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและมณฑลวิชาการได้ปรีวรรต (แปลและตรวจสอบข้อมูลทางภาษา) จากอักษรธรรมภาษาถิ่นอีสานโบราณเป็นอักษรภาษาไทย พิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๓ จำนวน ๒๓ รายการ ได้แก่

๕.๑) คัมภีร์ยาใบลานอีสานฉบับวัดเวียงศรีชัย บ้านดอนเวียงจันทน์ ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ปรีวรรตโดย สมัย วรรณอดุร

๕.๒) คัมภีร์ยาใบลานอีสานฉบับวัดบ้านดอนยม บ้านดอนยม ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ปรีวรรตโดย อภิชาติ จันนาเวช

๕.๓) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดโพธิ์ศรีบ้านลาด ตำบลศรีสุข อำเภอ
กันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามปริวรรตโดย อภิชาติ จันนาเวช

๕.๔) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดมงคลเทพประสิทธิ์ ฉบับ (ผูก) ที่ ๑
และฉบับ (ผูก) ที่ ๒ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ปริวรรตโดย อภิชาติ จันนาเวช

๕.๕) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดอัมพวนาราม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด
มหาสารคาม ปริวรรตโดย อธิราชย์ นันขันตี

๕.๖) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดทักษิณาราม บ้านนาเชือก อำเภอ
นาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ปริวรรตโดย อธิราชย์ นันขันตี

๕.๗) คัมภีร์ยาไบลานวัดสหพัฒนาราม ฉบับ (ผูก) ที่ ๑ และฉบับ (ผูก)
ที่ ๒ บ้านหนองโน อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ปริวรรตโดย อธิราช นันขันตี

๕.๘) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดบ้านค้อหนองม่วง บ้านหนองม่วง
อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ปริวรรตโดย อธิราช นันขันตี

๕.๙) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดศรีสมพร ฉบับที่ ๑ - ๑๖ บ้านแบก
ตำบลนาทอง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ปริวรรตโดย สมัย วรรณอุตร

๕.๑๐) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัด
มหาสารคาม เล่ม ๑ (ฉบับที่ ๑-๕) ปริวรรตโดย สมัย วรรณอุตร

๕.๑๑) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัด
มหาสารคาม เล่ม ๒ (ฉบับที่ ๑-๗) ปริวรรตโดย อภิชาติ จันนาเวช

๕.๑๒) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัด
มหาสารคาม เล่ม ๓ (ฉบับที่ ๑-๖) ปริวรรตโดย อธิราช นันขันตี

๕.๑๓) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัด
มหาสารคาม เล่ม ๔ (ฉบับที่ ๑-๗) ปริวรรตโดย วิณา วิสเพ็ญ และคนอื่นๆ

๕.๑๔) คัมภีร์ยาไบลานอีสานฉบับวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัด
มหาสารคาม เล่ม ๕ (ฉบับที่ ๑-๘) ปริวรรตโดย อภิชาติ จันนาเวช

๕.๑๕) คัมภีร์ยาไบลานฉบับวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
เล่ม ๑ (ฉบับที่ ๑-๖) ปริวรรตและเรียบเรียงโดย ชวนากร จันนาเวช และคณะ

๕.๑๖) คัมภีร์ยาไบลานฉบับวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
เล่ม ๒ (ฉบับที่ ๗) ปริวรรตและเรียบเรียงโดย ชวนากร จันนาเวช

๕.๑๗) คัมภีร์ยาไบลานฉบับวัดท่าม่วง เล่ม ๒ (ฉบับที่ ๗-๑๓) ปริวรรตโดย
ชวนากร จันนาเวช

๕.๑๘) คัมภีร์ยาโบราณฉบับวัดบ้านโพนทัน อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัด ยโสธร เล่ม ๑ (ฉบับที่ ๑-๒๓) ปรีวรรตโดย ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

๕.๑๙) คัมภีร์ยาโบราณฉบับวัดบ้านโพนทัน อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัด ยโสธร เล่ม ๑ (ฉบับที่ ๒-๑๗) ปรีวรรตโดย พิพัฒน์ ประเสริฐสังข์

๕.๒๐) คัมภีร์ยาโบราณฉบับวัดบ้านโพนทัน อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัด ยโสธร เล่ม ๑ (ฉบับที่ ๑, ๑๕) ปรีวรรตโดย ชวนากร จันนาเวช

๕.๒๑) คัมภีร์ยาโบราณฉบับวัดบ้านโพนทัน อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัด ยโสธร เล่ม ๑ (ฉบับที่ ๔, ๗) ปรีวรรตโดย ภูวดล อยู่ปาน

๕.๒๒) คัมภีร์ยาโบราณฉบับวัดบ้านโพนทัน อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัด ยโสธร เล่ม ๑ (ฉบับที่ ๒๒) ปรีวรรตโดย อรรถพล ธรรมรังสี

๕.๒๓) คัมภีร์ยาโบราณฉบับวัดสิงห์ทองเหนือ อำเภอทรายมูล จังหวัด ยโสธร เล่ม ๑ (ฉบับที่ ๒) ปรีวรรตโดย อรรถพล ธรรมรังสี

ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ วิณา วิสเพ็ญ ได้วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานจาก วรรณกรรมตำรายาจังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๙ วัด เขตอำเภอกันทรวิชัย อำเภอเชียงยืน อำเภอโกสุมพิสัย และอำเภอนาเชือก ในปี พ.ศ.๒๕๔๘ จำนวน ๓ เล่ม ในด้านการสื่อสารและ ภาษา ด้านการแพทย์พื้นบ้านและความเชื่อ

ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ อุษา กลิ่นหอม และคณะ (๒๕๕๒ : ๒๕-๒๗) ได้สืบค้นตำรับยา และตำรายาที่เกี่ยวข้องกับยาพื้นบ้านอีสาน จากเอกสารโบราณหลายชนิด จำนวน ๖๗ รายการ พบว่ามีตำรับยารักษาอาการ/โรคจำนวน ๑๕๑ โรค/อาการ จำแนกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ เป็นตำรายาที่บันทึกด้วยอักษรไทยโบราณ ได้แก่ ตัวอักษรธรรม อีสาน ตัวอักษรไทยน้อยและตัวอักษรขอมที่หมอพื้นบ้านได้บันทึกไว้ในใบลานอีสาน

กลุ่มที่ ๒ เป็นตำรายาที่ได้จากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านหรือตำรายาที่ หมอพื้นบ้านได้จดบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบันด้วยตนเอง ตำรายาในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ ประกอบด้วย ตำรับยาที่ใช้เป็นประจำและใช้อย่างแพร่หลาย หมอยาพื้นบ้านที่มีจิตเป็น สาธารณะมักให้ความรู้ตำรายาอย่างเปิดเผย ไม่ปิดบังซ่อนเร้น สมุนไพรที่ใช้ส่วนใหญ่เป็น สมุนไพรที่หาได้ง่ายตามป่าชุมชนทั่วไป ตำรับยาใดที่ไม่สามารถหาสมุนไพรประกอบยาได้จะ ไม่ได้รับการบันทึก จำนวน ๑๒ รายการ

กลุ่มที่ ๓ เป็นตำรายาที่มีผู้เรียบเรียงแล้วตีพิมพ์เผยแพร่ ตำรายากลุ่มนี้เป็น ตำราที่เกิดจากการเรียบเรียงของปัจเจกบุคคลข้อมูลก็นำมาใช้ในการเรียบเรียง ส่วนใหญ่ได้มาจากหลายแหล่งทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือการบอกเล่าแล้วนำมาเรียบเรียงจัดหมวดหมู่ และ พิมพ์ออกจำหน่าย จำนวน ๑๘ รายการ

กลุ่มที่ ๔ เป็นงานวิจัยที่ศึกษาจากตำรายาพื้นบ้านอีสานทางด้านต่างๆ เช่น สังคมวิทยา การใช้ภาษา และวิทยาศาสตร์ จำนวน ๓๒ รายการ

จากการศึกษาเอกสารตำรายาทั้ง ๔ กลุ่มนี้ สรุปได้ว่าตำรายามือวงศ์ประกอบ การบันทึกมีรูปแบบที่ไม่แน่นอน บางฉบับมีการบันทึกวิธีการเก็บยา อาการของโรค วิธีการปรุงยาและข้อห้าม ตำรายาและตำรับยาร้อยละ ๙๔ ไม่มีการจำแนกชื่อสมุนไพรให้เป็นชื่อวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะทำให้การศึกษาและการพัฒนาสมุนไพรในขั้นต่อไปทำได้ลำบาก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการสังคายนา (ประชุมผู้รู้เพื่อตรวจสอบข้อมูล) ขึ้นต่อไป

อนึ่ง ตำรายาที่มีการจารลงใบลาน ไม่ว่าจะมาแหล่งใดก็ตาม ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกโดยลอกมาจากตำรายาที่มีมาก่อน ส่วนที่เหลือเป็นการบันทึกจากการเก็บเล็กผสมน้อยจากประสบการณ์ที่ได้จากผู้รู้ จากการประชุมหมอยาและผู้รู้มีความเห็นตรงกันว่า ตำรับยาใดที่ใช้อยู่เป็นประจำหรือที่ได้จากการพัฒนาความรู้ด้วยตนเอง ส่วนใหญ่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Tacit knowledge) ดังนั้น ตำรับยาที่มีการจารลง ใบลานจึงมีลักษณะส่งทอด เช่น หมอยาคนที่ ๑ ค้นคว้าตำรับยาขึ้นมาได้และใช้ได้ผล เมื่อมีผู้มาขอเรียนรู้จะให้ความรู้โดยการบอกเล่า ผู้ที่รับความรู้ก็จะนำไปบันทึกไว้ (Explicit knowledge) ซึ่งยาบางตำรับมีการบอกแหล่งที่มา แต่บางตำรับไม่ได้บ่งบอกที่มา จึงทำให้มีพิธีบูชาครู หรือที่เรียกว่า “คาย” ก่อนการรักษา

๒. ขั้นตอนคัดเลือกข้อมูล

ขั้นการคัดเลือกข้อมูลด้านเนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้ คณะนักวิจัยจะใช้ข้อมูลเอกสารจากกลุ่มที่ ๔ คือ งานวิจัยที่ อุษา กลิ่นหอม ได้รวบรวมรายชื่อไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๒ และคณะนักวิจัยได้สำรวจเพิ่มเติมเมื่อวันที่ ๓๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๙ พบว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจากตำรายาพื้นบ้านหรือคัมภีร์ยา ใบลานอีสาน รวมจำนวน ๓๒ เรื่อง ดังตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจากตำรายาพื้นบ้านหรือคัมภีร์ยาโบราณ
อีสาน

ลำดับ ที่	ชื่องานวิจัย	ชื่อผู้แต่ง หรือ หน่วยงานให้การ สนับสนุน	ปีที่ พิมพ์
๑	คติชนวิทยาจากบ้านหนองขอน สาระสังเขป	สมัย จำปาแดง	๒๕๒๙
๒	การศึกษาตำรายาพื้นบ้านอีสาน	อุษา กลิ่นหอม	๒๕๓๐
๓	การดูแลสุขภาพตนเองของหญิงหลังคลอด ในชนบทอีสาน	ประเสริฐ ถาวรดุสิต และคณะ	๒๕๓๖
๔	หมอพื้นบ้านและการดูแลสุขภาพตนเอง ของชาวบ้านอีสาน กรณีศึกษาขอนแก่น	กิ่งแก้ว เกษโกวิท และคณะ	๒๕๓๖
๕	การศึกษาตำรายาพื้นบ้านอีสาน	อุษา กลิ่นหอม	๒๕๓๗
๖	ตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้กันอยู่ในเขต ตำบลโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย	สุรพงษ์ อินทรวีเชียร และคณะ	๒๕๓๗
๗	การอยู่กรรมแม่ลูกอ่อน บ้านศรีบุญเรือง ตำบลนาโพธิ์ อำเภอยะผิง จังหวัดอุดรธานี	แอนจูลี สารสิทธิยศ	๒๕๓๗
๘	การรักษาพยาบาลพื้นบ้านในชนบทอีสาน ศึกษากรณีอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์	สกลิต สุขบท	๒๕๓๘
๙	รายงานการวิจัย การใช้สมุนไพรเพื่อการ ดูแลสุขภาพของชาวผู้ไทย จังหวัด อำนาจเจริญ	พิสิทธิ์ บุญไชย	๒๕๓๙
๑๐	ยาสมุนไพรกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน	พิสิทธิ์ บุญไชย	๒๕๔๑
๑๑	รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาดำรา ยาพื้นบ้านอีสาน	ถวิล ชนะบุญ และคณะ	๒๕๔๑
๑๒	ศึกษาการใช้สมุนไพรของหมอสุมไพร พื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	พิบูล กมลเพชร	๒๕๔๑
๑๓	การศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านไทย	เพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ, เสวภา พรสิริพงษ์ และพรทิพย์ อุศุภรัตน์	๒๕๔๑
๑๔	ความรู้ ความเชื่อ ในการใช้ยาสมุนไพร รักษาสุขภาพของชาวผู้ไทย จังหวัดยโสธร	พิสิทธิ์ บุญไชย	๒๕๔๒

ลำดับ ที่	ชื่องานวิจัย	ชื่อผู้แต่ง หรือ หน่วยงานให้การ สนับสนุน	ปีที่ พิมพ์
๑๕	ภูมิปัญญาชาวบ้านในการหาพืชผัก พื้นบ้านและสมุนไพรธรรมชาติมาเป็นยา รักษาโรคของชาวบ้านโคกสี ตำบลโคกสี ทองหลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัด มหาสารคาม	เทียนทอง อัครวรรดิราษฎร์	๒๕๕๒
๑๖	รายงานการวิจัย การใช้สมุนไพรเพื่อการ ดูแลสุขภาพของชาวไทยในจังหวัด มุกดาหาร	พิสิทธิ์ บุญไชย	๒๕๕๒
๑๗	คติความเชื่อวิธีการรักษาด้วยวิธีจิตเวช ของหมอพื้นบ้าน อำเภอสกลภูมิ จังหวัด ร้อยเอ็ด	พระมหาสุภีร์ คำใจ	๒๕๕๓
๑๘	ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร พื้นบ้านของชาวยุทธ จังหวัดมุกดาหาร	พิสิทธิ์ บุญไชย	๒๕๕๖
๑๙	รายงานการวิจัย การศึกษาดำรายนาน พื้นบ้านอีสาน	สมบัติ ประภาวิชา และคณะ	๒๕๕๖
๒๐	รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาวัฒนธรรม การบริโภคพืชพื้นเมืองเพื่อเป็นอาหารและ ยาสามัญประจำบ้านตามภูมิปัญญา พื้นบ้านอีสาน	วลัยพร นันทศุภรัตน์ และคณะ	๒๕๕๖
๒๑	การศึกษาดำรายนานพื้นบ้านอีสาน	สมบัติ ประภาวิชา, ถวิล ชนะบุญ สุดารัตน์ ถนนแก้ว และรัชณี ชิตสีใส	๒๕๕๖
๒๒	ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ยังคงสืบทอดของ หญิงมีครรภ์ หญิงหลังคลอดและการเลี้ยง ดูเด็ก ในเขตอำเภอนองเรือ จังหวัด ขอนแก่น (ซ้ำ)	กิ่งแก้ว เกษโกวิท และคณะ	๒๕๕๗
๒๓	การย่างไฟ ภูมิปัญญาการรักษาตนเองด้วย วิธีพื้นบ้านของชาวอีสาน	ทรงศักดิ์ สอนจ้อย	๒๕๕๘

ลำดับ ที่	ชื่องานวิจัย	ชื่อผู้แต่ง หรือ หน่วยงานให้การ สนับสนุน	ปีที่ พิมพ์
๒๔	การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสาน ในคัมภีร์ยาใบลาน	กฤษฎา ศรีธรรมมา, ศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ และพิชญ์ เข้มพิลา	๒๕๕๐
๒๕	ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานจากวรรณกรรม ตำรายา	วิณา วิสเพ็ญ	๒๕๕๐
๒๖	การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสาน ใน คัมภีร์ยาโบราณ	กฤษฎา ศรีธรรมมา, ศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ และพิชญ์ เข้มพิลา	๒๕๕๐
๒๗	ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานจากวรรณกรรม ตำรายา	วิณา วิสเพ็ญ	๒๕๕๐
๒๘	รายงานความก้าวหน้าโครงการระบบ ความรู้ ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านอีสาน	สำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)	๒๕๕๑
๒๙	การสังคายนาตำราพื้นบ้านอีสาน กรณีใช้ หมากไม้	อุษา กลิ่นหอม	๒๕๕๒
๓๐	ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพที่ ปรากฏในคัมภีร์ยาใบลานอีสาน	กฤษฎา ศรีธรรมมา, เชษฐา จักรไชย, นัยนา ประทุมรัตน์ และ ศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ	๒๕๕๔
๓๑	การศึกษาตำรายาพื้นบ้านอีสาน	สมบัติ ประภาวิชา, ถวิล ชนะบุญ สุดารัตน์ ถนนแก้ว และรัชนิ ชาติสีใส	๒๕๕๖
๓๒	การสังเคราะห์ภูมิปัญญาไทยในการรักษา โรคมะเร็ง(มะเร็ง) ที่ปรากฏในคัมภีร์ยาใบ ลานอีสาน	เชษฐา จักรไชย, กฤษฎา ศรีธรรมมา, นัยนา ประทุมรัตน์, ศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ และอรนุช วงศ์วัฒนาเสถียร	๒๕๕๙

คณะนักวิจัยดำเนินการศึกษาและคัดสรรรายงานวิจัยที่น่าสนใจประเด็นที่เกี่ยวข้อง
เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพสุขภาพของชาวอีสานที่มีลักษณะ ดังนี้

๑) งานวิจัยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของชาวอีสานจากคัมภีร์ยาหรือ
ตำรายาใบลานอีสาน ที่คณะนักวิจัยสามารถตรวจสอบข้อมูลจากเอกสารต้นฉบับได้สะดวก

๒) พิจารณาความสมบูรณ์ ครบถ้วนและความน่าเชื่อถือของข้อมูล

๓) การดำเนินการวิจัยมีการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประชุม เวทีชาวบ้านหรือการสนทนากลุ่ม (Focus group) การสัมภาษณ์อพยพที่บ้าน การสังคายนา ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและภาษาจากนักวิชาการ และหมอชาวบ้านในภาคอีสาน มาแล้ว เป็นต้น

๔) รายงานวิจัยได้เผยแพร่ความรู้ในรูปแบบเอกสารหรือสื่อออนไลน์ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจทั่วไป

จากการคัดสรรรายงานการวิจัยที่มีคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น พบว่า มีงานวิจัย จำนวน ๗ รายการ ที่คณะนักวิจัยจะใช้เป็นแหล่งข้อมูลเอกสารเพื่อสังเคราะห์ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพของหมอพื้นบ้านอีสานในอดีต ได้แก่

- ๑) เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ, เสวภา พรสิริพงษ์ และพรทิพย์ กุศุภรัตน์. (๒๕๔๑). **การศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านไทย**. ฝ่ายวิชาการการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ กระทรวงสาธารณสุข.
- ๒) สมบัติ ประภาวิชา, ถวิล ชนะบุญ, สุดารัตน์ ถนนแก้ว และรัชณี ชัดสีโส. (๒๕๔๖). **การศึกษาดำรายาพื้นบ้านอีสาน**. สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ๓) กฤษณา ศรีธรรมมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. (๒๕๕๐). **การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยาโบราณ ฉบับบ้านโกทา และฉบับพระชิน จิตธัมโม มุลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา กระทรวงสาธารณสุข**
- ๔) วิธนา วิสเพ็ญ. (๒๕๕๐). **ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานจากวรรณกรรมตำรายา**. จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๙ วัด ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ และโครงการอนุรักษ์โบราณ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ๕) อุษา กลิ่นหอม. (๒๕๕๒). **การสังคายนาดำรายาพื้นบ้านอีสานกรณีใช้หมากไม้ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**
- ๖) กฤษณา ศรีธรรมมา, เชษฐา จักรไชย, นัยนา ประทุมรัตน์ และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. (๒๕๕๔). **ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน**. สถาบันการวิจัยแห่งชาติ.
- ๗) เชษฐา จักรไชย, กฤษณา ศรีธรรมมา, นัยนา ประทุมรัตน์, ศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ และอรนุช วงศ์วัฒนาเสถียร. (๒๕๕๙). **ภูมิปัญญาชาวบ้านในการรักษาโรค มะเร็งหรือมะเร็งที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน**. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มข้อมูลประเภทบุคคล

การศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพตามวิถีชาวอีสาน ในครั้งนี้ คณะนักวิจัยจะสอบถามจากหมอยาพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงในภาคอีสาน ชาวบ้านมีความเชื่อถือ และศรัทธาในการรักษาสุขภาพตามวิถีชาวบ้านด้วยเทคนิคการคัดเลือกแบบ Snow ball แล้วสอบถามหรือสัมภาษณ์ข้อมูลแบบเจาะลึก (In-depth data) ซึ่งเป็นหมอยาพื้นบ้านอีสาน มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

๑) หมอยาพื้นบ้านผู้มีประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรและหรือใช้การรักษาด้วยพิธีกรรมต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในท้องถิ่นไม่น้อยกว่า ๑๐ ปี ซึ่งมีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดสกลนคร

๒) หมอพระผู้มีประสบการณ์ในสังเคราะห์รักษาผู้ป่วยด้วยสมุนไพร คาถาและการปฏิบัติธรรม

๓) หมอยาพื้นบ้านผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการเก็บสมุนไพร หรือเป็นชาวบ้านที่มีอาชีพในการเก็บสมุนไพรอีสาน

๔) บุคลากรทางการแพทย์ ได้แก่ แพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก แพทย์แผนปัจจุบัน จิตแพทย์เภสัชกร พยาบาลเพื่อเทียบเคียงความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพของคนป่วยในอดีตที่งานวิจัยหรือคัมภีร์ยาโบราณไม่ได้ระบุไว้ให้ชัดเจน

๕) นักวิชาการทางด้านภาษาถิ่นอีสาน เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการปริวรรต (แปล) อักษรธรรมหรืออักษรไทยน้อย และมีความสามารถในการแปลความภาษาถิ่นอีสานโบราณเป็นภาษาไทยปัจจุบัน

๖) ชาวบ้านและนักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรในท้องถิ่นอีสาน จากการกำหนดลักษณะบุคคลที่มีคุณสมบัติของวิทยากรข้างต้น คัดเลือกวิทยากร (Keyman) ได้จำนวน ๑๓ คน ประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

๑) พระปนพัชร จิระธัมโม หมอพระพื้นบ้าน เจ้าอาวาสวัดคำปะมุง คลินิกแพทย์แผนไทย ณ อโรคยาศาล อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการดูแลรักษาคนป่วยโรคมะเร็งระยะสุดท้าย

๒) พระครูพิทักษ์อัมพวัน หมอพระพื้นบ้าน เจ้าอาวาสวัดอัมพวนาราม บ้านนาโก ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการรักษาอาการพิษสุราเรื้อรังและโรคทั่วไป

๓) พระอดุล อัครธรรมโม หมอพระพื้นบ้าน เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านร่องคำ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการรักษาโรคทั่วไป

๔) พระศิริบุญรัตน์ (บุญเกิด) หมอพระพื้นบ้าน ตำบลลำคลอง อำเภอเมือง
จังหวัดกาฬสินธุ์

๕) หมอบัวพันธ์ วมะพุทธา หมอยาพื้นบ้านอำเภุโส ตำบลตลาด อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม

๖) หมอสุพรรณ มีเรืองแสน หมอยาพื้นบ้าน อำเภอกระนวน จังหวัด
ขอนแก่น

๗) หมอสังทอง เรืองวิชา หมอยาพื้นบ้าน บ้านนาสีนวล อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม

๘) หมอวรารคม แก้วพิกุล หมอยาพื้นบ้าน อำเภอปรังค์ภู จังหวัดศรีสะเกษ

๙) หมอเคน แก้วพิกุล หมอยาพื้นบ้าน อำเภอปรังค์ภู จังหวัดศรีสะเกษ

๑๐) หมอบุญเพิ่ม มาตรเหลี่ยม หมอยาพื้นบ้าน อำเภอนามน จังหวัด
กาฬสินธุ์

๑๑) หมอทองสา เจริญตา หมอยาพื้นบ้าน อำเภอหนองพอก จังหวัด
ร้อยเอ็ด

๑๒) นายแพทย์วิวัฒน์ ศรีวิชา แพทย์แผนไทย ผู้อำนวยการโรงพยาบาล
การแพทย์แผนไทยสกลนคร หลวงปู่แป็บ สุภัทโท จังหวัดสกลนคร

๑๓) นางวิไลลักษณ์ ตันติตระกูล พยาบาลจิตอาสา คลินิกโรคยาศาล
วัดคำประมง จังหวัดมหาสารคาม

การสอบถามและการสัมภาษณ์บุคคลข้างต้นเพื่อจะได้อธิบายการจัดการความรู้
ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพของชาวอีสานจากอดีตจนถึงสมัยปัจจุบันได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กลุ่มที่ ๓ เอกสาร ตำรา หนังสือ และงานวิจัย

คณะนักวิจัยจะสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือและงานวิจัยที่วิทยากร
กล่าวถึงเพื่อใช้ประกอบการอธิบาย ได้แก่

๑) ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม ๑ เล่ม ๒ และเล่ม ๓
โดยกองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

๒) ตำราเวชศึกษา ของพระพิชฌุประสาทเวช เล่ม ๑, ๒ และ ๓

๓) ตำราพิชฌุมนไพรในสวนป่าสมุนไพรมหาหิรินซ้อน ฉบับสมบูรณ์ พงษ์ศักดิ์
พลเสนา

๔) หนังสือพิภักยาไทย จัดทำโดย พิเชษฐ เลิศธรรมศักดิ์ และคณะ

๕) คู่มือเกษตรกรรมสมุนไพร เล่ม ๑ สมุนไพร ไม่ใช่ยาขม จัดทำโดย มณฑล
สงวนเสรีศรี มหาวิทยาลัยพะเยา ฯลฯ

๓. ขั้นตอนการคัดเลือกแหล่งข้อมูลสมุนไพรในชุมชน (Selecting community)

การคัดเลือกแหล่งที่ใช้เก็บข้อมูลสมุนไพรในการรักษาสุขภาพภาคสนามจาก
สถานที่ๆ มีลักษณะ ดังนี้

๓.๑ เป็นชุมชนที่อนุรักษ์ป่าสาธารณะหรือป่าดอนปู่ตา ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์
ซึ่งปัจจุบันหมอบ้านใช้เป็นพื้นที่เก็บสมุนไพรในการรักษาโรค

๓.๒ ป่าสาธารณะประโยชน์หรือป่าดอนปู่ตา ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๖ จังหวัด ได้แก่ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร ขอนแก่น และศรีสะเกษ

๓.๓ วัดหรือสถาบันการศึกษาที่ได้ปลูกพืชสมุนไพรไว้เพื่อการศึกษาและการผลิต
ยาสมุนไพรในท้องถิ่นอีสาน

๓.๔ บริเวณบ้านของหมอยาพื้นบ้าน

๓.๕ พืชที่ปลูกในพื้นที่ของชาวบ้าน อาทิ พืชผักสวนครัว พืชที่ปลูกตามไร่และนา

๔. การเตรียมตัวเก็บข้อมูลภาคสนาม

ก่อนลงพื้นที่ภาคสนาม คณะนักวิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

๔.๑ ประชุมคณะนักวิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย และร่วมกัน
พิจารณาการคัดเลือกชุมชนที่ต้องการสืบค้นสมุนไพรในท้องถิ่น

๔.๒ แบ่งภาระงานตามที่ได้มอบหมาย

๔.๓ คัดเลือกผู้ช่วยนักวิจัย จำนวน ๘ คน เพื่อช่วยเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งผู้ช่วย
นักวิจัย มีคุณลักษณะดังนี้

๑) เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีหรือกำลังศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษา

๒) เป็นชาวอีสานที่สามารถฟังและพูดภาษาถิ่นอีสานและภาษาไทยกลางได้

เป็นอย่างดี

๓) บันทึกภาพนิ่งและบันทึกภาพเคลื่อนไหวได้

๔) มีความรู้หรือมีประสบการณ์ในการวิจัย

๕) มีความรับผิดชอบและสามารถทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้ดี

ผู้ผ่านการคัดเลือกเป็นผู้ช่วยนักวิจัย ได้แก่

๑) นางสาวมัทหมี่ ศรีธรรมมา นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัย
ศิลปากร

๒) นายยุทธนา เพิ่มพูน นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

- ๓) นางสาวชนิษฐา สีทา นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 ๔) นางสาวอรนุช กลางประพันธ์ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 ๕) นางสาวเข็มพร อุ่นทรัพย์ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 ๖) นายพีรพัฒน์ บุญพิมพ์ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 ๗) นายจิรวัดน์ โยธาศรี นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 ๘) นางสาวชุตติมากร ทองพิมพ์ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

๔.๔ เตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ช่วยนักวิจัย ได้แก่ แจ้งวัตถุประสงค์และ

วิธีดำเนินการวิจัย อบรมให้ความรู้ในเรื่องเทคนิคการสัมภาษณ์ การบันทึกภาพ และการบันทึก
 ความรู้ที่ได้ในแต่ละครั้ง

๔.๕ นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยรวบรวมรายชื่อสมุนไพรมีอยู่ในใบลานอีสานที่
 งานวิจัยระบุไว้แล้วสืบค้นข้อมูลชื่อสมุนไพรร ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวงศ์ ประโยชน์และสรรพคุณ
 ของสมุนไพรรจากตำรา สารานุกรมและสื่อออนไลน์ที่เชื่อถือได้

๔.๖ ในกรณีที่งานวิจัยที่คัดสรรไม่ได้บันทึกภาพสมุนไพรรประกอบไว้ คณะนักวิจัย
 และผู้ช่วยนักวิจัยจะเก็บข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ได้บันทึกไว้ หากไม่ปรากฏข้อมูลใดๆ คณะนักวิจัย
 จะบันทึกข้อมูลจากภาคสนามเพื่อถ่ายภาพสมุนไพรรในท้องถิ่นเพิ่มเติม โดยมีหมอยาพื้นบ้านหรือ
 ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญในด้านสมุนไพรรในท้องถิ่นเป็นวิทยากรและมัคคุเทศก์

๔.๗ ประมวลผลข้อมูลสมุนไพรรที่สืบค้นได้ให้หมอยาพื้นบ้านอีสาน นักวิชาการ
 ผู้เชี่ยวชาญในด้านสมุนไพรรในท้องถิ่นอีสานตรวจสอบข้อมูล

ระยะเวลาวิจัย

คณะนักวิจัยจะดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. สังเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านการดูแลรักษาสุขภาพของชาวอีสานในอดีตที่
 ปรากฏในคัมภีร์ยาใบลานจากวิจัยที่คัดสรรได้บันทึกไว้ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑.๑ ภูมิปัญญาด้านการใช้ภาษาในการสื่อสาร ได้แก่ การใช้คำ การใช้สำนวน
 และการใช้โวหาร

๑.๒ ภูมิปัญญาด้านการดูแลรักษาสุขภาพทางร่างกาย ได้แก่ การใช้สมุนไพรร
 บำบัด โภชนาการบำบัด การสวดมนต์บำบัด ฯลฯ

๑.๓ ภูมิปัญญาด้านการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตประสาทและจิตวิญญาณ
 ได้แก่ การใช้เวทมนต์คาถา พิธีสู่วัณญ์ พิธีขับไล่ผีร้าย ฯลฯ

๒. วิเคราะห์การจัดการความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลรักษาสุขภาพของ
ชาวอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

๒.๑ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพด้านการใช้ภาษาเพื่อ
การสื่อสาร

๒.๒ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพด้านร่างกาย

๒.๓ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพด้านจิตประสาทและ
จิตวิญญาณ

๒.๔ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพด้านการถ่ายทอด
ความรู้

๒.๕ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพด้านสังคม

๓. จัดการเสวนากลุ่ม (Focus group) ตรวจสอบความรู้ที่ได้จากงานวิจัยในด้าน
ต่างๆ ประกอบด้วยหมอยาพื้นบ้าน แพทย์แผนไทย และนักวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้อง

๔. จัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการความรู้ (KM) ด้านภูมิปัญญาในการดูแล
รักษาสุขภาพของชาวอีสาน

๕. คณะนักวิจัยพิจารณาคัดเลือกบุคคลที่เกี่ยวข้องร่วมกิจกรรมการเสวนากลุ่มย่อย
และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกร่วมการเสวนากลุ่ม (Focus group) และการแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ มีวิทยากรเข้าร่วมกิจกรรมดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ ๑ หมอพระพื้นบ้านที่มีชื่อเสียง หมอพื้นบ้านและประชาชนในท้องถิ่นที่
ประชาชนให้การยอมรับ มีสุขภาพแข็งแรง และปัจจุบันยังให้การดูแลรักษาสุขภาพให้แก่
ชาวบ้าน จำนวน ๓ รูป ได้แก่

๑) พระปนพัชร จิระธัมโม หมอพระพื้นบ้าน เจ้าอาวาสวัดคำปะมง คลินิก
แพทย์แผนไทย ณ ไร่คยาศาล อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการดูแลรักษาคนป่วยโรคมะเร็งระยะสุดท้าย

๒) พระครูพิทักษ์อัมพวัน หมอพระพื้นบ้าน เจ้าอาวาสวัดอัมพวันาราม
บ้านนาโก ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้มีความรู้และประสบการณ์
ในการรักษาอาการพิษสุราเรื้อรังและโรคทั่วไป

๓) พระอุตล อัครธรรมโม หมอพระพื้นบ้าน เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านร่องคำ
อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการรักษาโรคทั่วไป

กลุ่มที่ ๒ หมอพื้นบ้านชาวอีสานที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการใช้สมุนไพร/วิธีการต่างๆ ปัจจุบันให้คำปรึกษาให้แก่หมอพื้นบ้าน และบุคคลต่างๆ ได้รับการยอมรับจากหมอชาวบ้านและประชาชนในท้องถิ่น มีความจำดีและมีสุขภาพแข็งแรง จำนวน ๖ คน ได้แก่

- ๑) หมอบัวพันธ์ วมะพุธา หมอยาพื้นบ้าน จังหวัดมหาสารคาม
- ๒) หมอสังทอง เรืองวิชา หมอยาพื้นบ้าน จังหวัดมหาสารคาม
- ๓) หมอวาราคม แก้วพิกุล หมอยาพื้นบ้าน จังหวัดศรีสะเกษ
- ๔) หมออาน อุทไธ จังหวัดสกลนคร
- ๕) หมอบรรยงค์ ศรีสุราษ จังหวัดสกลนคร
- ๖) หมอบุญ โป่งวงศ์ จังหวัดสกลนคร

กลุ่มที่ ๓ แพทย์แผนไทย และบุคลากรทางการแพทย์แผนปัจจุบันที่มีประสบการณ์ในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวอีสาน จำนวน ๒ คน ได้แก่

- ๑) นายแพทย์วิวัฒน์ ศรีวิชา แพทย์แผนไทย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลรักษัสกล จังหวัดสกลนคร
- ๒) นางสาววิไลลักษณ์ ตันติตระกูล พยาบาลจิตอาสา คลินิกโรคยาเสพติดคำประมง จังหวัดสกลนคร

กลุ่มที่ ๔ นักวิชาการสาขาภาษาศาสตร์ (ภาษาถิ่นอีสานโบราณ) ได้แก่

- ๑) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรชัย ศรีสารคาม
- ๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประทวน บุญปก
- ๓) ดร.ภูวนาถ มาตบุรม

กลุ่มที่ ๕ คณะที่ปรึกษางานวิจัย ได้แก่

- ๑) รองศาสตราจารย์ ดร.บุญยงค์ เกศเทศ
- ๒) รองศาสตราจารย์ ดร.สถาพร พันธุ์มณี

ประเด็นในการสนทนากลุ่มย่อยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

- ๑) การพิจารณาตรวจสอบข้อมูลที่คณะวิจัยได้ศึกษาทางด้านภาษาและเนื้อหา
- ๒) การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการดูแลรักษาคนป่วยด้วยสมุนไพร/วิธีการต่างๆ
- ๓) ตรวจสอบชื่อสมุนไพรในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน
- ๔) ข้อควรระวังการใช้สมุนไพรที่มีพิษ
- ๕) ข้อห้าม (ชะล่า/คะล่า) สิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพผู้ป่วย
- ๖) ข้อควรปฏิบัติของผู้ป่วยในการรักษาสุขภาพ

- ๗) วิธีการรักษาในอดีตกับปัจจุบัน
- ๘) อื่น ๆ
- ๖. สรุปผลความรู้ที่ได้จากการเสวนากลุ่มย่อยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- ๗. คณะวิทยากรร่วมกันพิจารณาตรวจสอบความรู้ ความเชื่อ เทคนิคหรือเคล็ดวิชาในคัมภีร์ยาโบราณอีสานตามประเด็นที่กำหนด
- ๘. คณะวิทยากรแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการรักษาสุขภาพของชาวอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ระยะการสังเคราะห์ความรู้

- ๑. สังเคราะห์ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวอีสานจากงานวิจัยที่คัดสรร
- ๒. ศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาของหมอยาพื้นบ้านอีสานปัจจุบันด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้และประสบการณ์ด้วยกระบวนการ KM
- ๓. สรุปผลการศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพตามวิถีชาวอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่การถ่ายทอดความรู้ที่ได้ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย

ระยะการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย

๑. ชั้นเตรียมการ

การเตรียมการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ได้ดำเนินการดังนี้

๑.๑ การคัดเลือกวิทยากรให้ความรู้ การคัดเลือกวิทยากรเพื่อถ่ายทอดการจัดการความรู้สู่กลุ่มเป้าหมาย คณะนักวิจัยจะคัดเลือกวิทยากรจากหมอยาพื้นบ้าน และหมอพระได้รับการยอมรับในท้องถิ่นอีสานและนักวิชาการในการปริวรรตอักษรตัวธรรมอีสาน เพื่อให้ความรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย

๑.๒ จัดทำสารสนเทศท้องถิ่นการจัดการความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวอีสาน ได้แก่ รายงานการวิจัย ฉบับร่าง เอกสารประกอบการถ่ายทอดการจัดการความรู้ด้านภาษา สรรพคุณสมุนไพรอีสาน และภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวอีสาน

๑.๓ กำหนดวัน เวลา สถานที่ และประสานวิทยากรในการถ่ายทอดองค์ความรู้

๒. ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้เรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพตามวิถีชาวอีสานให้แก่กลุ่มเป้าหมายนั้น คณะผู้วิจัยได้พิจารณาองค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดนับแต่จุดเริ่มต้นของการถอดองค์ความรู้จากคัมภีร์ไบเบิลอิสาน (เนื่องจากศาสตร์การแพทย์พื้นบ้านอิสานในอดีตส่วนใหญ่บันทึกด้วยตัวอักษรไทยอิสาน (ตัวธรรมอิสานหรืออักษรไทยน้อย) ในไบเบิล) ด้วยการถ่ายทอดความรู้วิธีการอ่านอักษรในคัมภีร์ ก่อนจึงไปสู่การถ่ายทอดการเรียนรู้การใช้สมุนไพรในท้องถิ่นและภูมิปัญญาในการผลิตยาพื้นบ้านอิสาน และสุดท้ายการถ่ายทอดองค์ความรู้ของหมอยาพื้นบ้านอิสานดีเด่นสู่กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องที่จะได้นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ได้โดยตรง โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาในด้านต่างๆ จำนวน ๓ ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ ๑ การถ่ายทอดความรู้เรื่อง “การอ่านอักษรไทยโบราณ (อักษรตัวธรรมอิสาน) เบื้องต้นใน คัมภีร์ยาพื้นบ้านอิสาน” ดำเนินการในวันที่ ๑๖ – ๑๘ เดือนตุลาคม ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุม Auditorium room ๒ อาคาร ๓๖ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

๑. กลุ่มเป้าหมายของผู้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้ครั้งที่ ๑ ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้รับการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

- ๑.๑ อ่านภาษาไทยมาตรฐานในระดับอ่านออกเขียนได้
- ๑.๒ ฟังการสนทนาภาษาถิ่นอีสานได้ระดับจับใจความสำคัญได้
- ๑.๓ เอาใจใส่และเข้าร่วมการถ่ายทอดครบตามเวลาที่กำหนด

จากคุณสมบัติของผู้รับการถ่ายทอดความรู้ข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงได้กลุ่มเป้าหมายของผู้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้ด้านการปริวรรต (แปลความ) เป็นนักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย นักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาบรรณารักษะและสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และนักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และบุคคลทั่วไปที่สนใจ รวมจำนวน ๔๓ คน

๒. วิทยากรผู้ถ่ายทอดความรู้ครั้งที่ ๑ คณะผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติดังนี้

๒.๑ เป็นผู้เชี่ยวชาญหรือมีประสบการณ์ในการแปลความ (ปริวรรต) ตำรายาอิสานที่บันทึกด้วยตัวอักษรธรรมอิสานและอักษรไทยน้อยในระดับดีมาก

๒.๒ เป็นคนอีสาน ใช้ภาษาถิ่นอีสานและใช้ภาษาไทยมาตรฐานในการสื่อสารได้ในระดับดีมาก

๒.๓ เป็นผู้มีความรู้และความสามารถทางด้านภาษาศาสตร์ (ภาษาถิ่นอิสานโบราณ) เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับในวงวิชาการ

๒.๔ มีสุขภาพแข็งแรง มีอวัยวะในการออกเสียงสมบูรณ์

จากคุณสมบัติข้างต้น คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกวิทยากรในเรื่องการปริวรรตคัมภีร์
ยาไบลานอีสาน ประกอบด้วย

๑) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประทวน บุญปก ผู้เชี่ยวชาญในด้านภาษาไทย
ภาษาไทยถิ่นอีสานโบราณ ภาษาบาลีสันสกฤต ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม (วิทยากรหลัก)

๒) ว่าที่ร้อยตรี ดร.ภูวนารถ มาบุรม ครูวิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ
โรงเรียนเขาใหญ่พิทยาสรรค์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม (วิทยากรหลัก)

๓) นายพลวัตร แจ็งสว่าง (ผู้ช่วยวิทยากร)

๔) นายทรงวุฒิ พรภุณา (ผู้ช่วยวิทยากร)

๓. เนื้อหาในการถ่ายทอดความรู้ ประกอบด้วย

๓.๑ หลักการแปลความ (ปริวรรต) เบื้องต้น

๓.๒ การเรียนรู้ตัวอักษรไทยอีสานโบราณ (ตัวธรรม)

๓.๓ วิธีการอ่านแบบผสมคำ

โดยขั้นตอนในการถ่ายทอดความรู้ในการแปลความจากอักษรตัวธรรมอีสานเป็น
ภาษาไทยมาตรฐาน จะทดสอบความรู้ก่อนการอบรม จึงเรียนรู้รูปและเสียงของตัวธรรมอีสาน
เรียนรู้ความเหมือนและความแตกต่างระหว่างตัวธรรมอีสานกับตัวอักษรไทยมาตรฐาน รวมทั้ง
เข้าใจสำนวนและโวหาร

เมื่อนักศึกษาอ่านออกและเข้าใจในเรื่องการใช้ภาษาที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานอีสาน
บ้างแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการฝึกฝนให้ชำนาญ โดยคณะวิทยากรแบ่งกลุ่มนักศึกษาออกเป็น
กลุ่มๆ ละประมาณ ๕ คน วิทยากรแจกแบบฝึกหัดการอ่านคัมภีร์ยาไบลานอีสาน ฉบับสุก
สมจิตศรีปัญญา ผู้แปลความชนิดคำต่อคำ (แบบฝึกหัดเล่มนี้ผ่านการทดสอบจากนักวิชาการ
แล้ว) ให้แก่นักศึกษาที่เข้ารับการถ่ายทอดความรู้คนละ ๑ ลาน (๑ แผ่น) จากนั้นให้นักศึกษา
ช่วยกันอ่านช่วยกันแปลความโดยมีคณะวิทยากรคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด

ครั้งที่ ๒ การถ่ายทอดความรู้เรื่อง “การเรียนรู้การใช้สมุนไพรรักษาในท้องถิ่นและ
ภูมิปัญญาในการผลิตยาพื้นบ้านอีสาน” ดำเนินการในวันที่ ๑ เดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๐
ณ วัดอัมพวันม่วงน้อย ตำบลลำคลอง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

๑. กลุ่มเป้าหมายของผู้รับการถ่ายทอดความรู้ครั้งที่ ๒ ได้กำหนดคุณสมบัติของ
ผู้รับการถ่ายทอดความรู้โดยต้องเป็นผู้เกี่ยวข้องในศาสตร์การดูแลสุขภาพเพื่อนำความรู้ที่ได้รับ
ไปใช้ประโยชน์ได้

จากคุณสมบัติของผู้รับการถ่ายทอดความรู้ข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงได้กลุ่มเป้าหมายของผู้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้ครั้งที่ ๒ เป็นนักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาสาธารณสุขชุมชน และบุคคลทั่วไปที่สนใจ จำนวน ๓๖ คน

๒. วิทยาการผู้ถ่ายทอดความรู้ครั้งที่ ๒ คณะผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติโดยพิจารณาจากความเชี่ยวชาญในสมุนไพรและมีความรู้ในการปรุงยา ซึ่งวิทยาการผู้ถ่ายทอดความรู้ที่คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกประกอบด้วย

๑) พระศิริบุญรัตน์ (บุญเกิด) เจ้าอาวาสวัดอัมพวันม่วงน้อย ตำบลลำคลอง อำเภอมะนัง จังหวัดกาฬสินธุ์

๒) คณะหมอยาพื้นบ้านอีสาน ตำบลลำคลอง อำเภอมะนัง จังหวัดกาฬสินธุ์

ครั้งที่ ๓ การถ่ายทอดความรู้เรื่อง “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวอีสานจากหมอยาพื้นบ้านอีสานดีเด่น” ได้ดำเนินการในวันที่ ๒ เดือนธันวาคม ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมชั้น ๖ สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

๑. กลุ่มเป้าหมายของผู้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้ครั้งที่ ๓ ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้รับการถ่ายทอดความรู้โดยต้องเป็นผู้เกี่ยวข้องในศาสตร์การดูแลสุขภาพและจำเป็นต้องนำความรู้ที่ได้รับไปดูแลรักษาสุขภาพให้แก่ตนเองและผู้อื่น

จากคุณสมบัติของผู้รับการถ่ายทอดความรู้ข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงได้กลุ่มเป้าหมายของผู้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้ครั้งที่ ๓ เป็นนักศึกษาหลักสูตร(พิเศษ) แพทย์แผนไทยของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม บุคลากรทางการแพทย์ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม และบุคคลทั่วไปที่สนใจ จำนวน ๒๓ คน

๒. วิทยาการผู้ถ่ายทอดความรู้ครั้งที่ ๓ คณะผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติโดยพิจารณาจากการเป็นหมอยาพื้นบ้านอีสานดีเด่น ที่เป็นที่ยอมรับในการดูแลสุขภาพรักษาสุขภาพของชาวอีสาน ซึ่งวิทยาการผู้ถ่ายทอดความรู้ที่คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกประกอบด้วย

๑) หมอทองสา เจริญตา อำเภอนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด (หมอไทยดีเด่นแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐)

๒) หมอได้คิด ดวงวงษา อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๓) หมอวรารม แก้วพิกุล หมอยาพื้นบ้าน อำเภอปรางค์กู๋ จังหวัดศรีสะเกษ

๓. ขั้นตอนประเมินผลการถ่ายทอดความรู้

การประเมินผลการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่างๆ ให้แก่กลุ่มเป้าหมายกลุ่มต่างๆ จำนวน ๓ ครั้งนั้น คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยใช้แบบประเมินผลการถ่ายทอดความรู้เป็นเครื่องมือเพื่อประเมินผลของกิจกรรม ประกอบด้วยเนื้อหา ๓ ตอน

ดังนี้

ตอนที่ ๑ สถานภาพของผู้ตอบแบบประเมิน

: เป็นข้อความเกี่ยวกับเพศ อายุ ระดับการศึกษา และการได้รับการอบรม
ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพของชาวอีสาน

ข้อมูลที่รวบรวมได้มาจะทำการวิเคราะห์หาค่าจำนวนและค่าสถิติร้อยละ
(Percent)

ตอนที่ ๒ ระดับความพึงพอใจต่อด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านกระบวนการขั้นตอน

ด้านวิทยากร ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านคุณภาพโครงการ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์

: เป็นข้อความเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อด้านต่างๆ ซึ่งแบ่งระดับความพึงพอใจ
ในการแสดงความคิดเห็นด้วยการแบ่งมาตราส่วนตามวิธีของ Likert (Likert scale) โดยตีความ
ออกเป็นจำนวน ๕ ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด (ยุทธ ไกยวรรณ.
๒๕๔๕)

ข้อมูลที่รวบรวมได้มาจะทำการวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ ซึ่งประกอบด้วย
ค่าร้อยละ (Percent) ค่าเฉลี่ย (Mean; $\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation;
S.D.) ซึ่งได้กำหนดการให้คะแนนคำตอบของแบบประเมินในตอนท้าย ดังนี้

ระดับความคิดเห็นมากที่สุด	กำหนด ๕ คะแนน
ระดับความคิดเห็นมาก	กำหนด ๔ คะแนน
ระดับความคิดเห็นปานกลาง	กำหนด ๓ คะแนน
ระดับความคิดเห็นน้อย	กำหนด ๒ คะแนน
ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด	กำหนด ๑ คะแนน

จากนั้นคณะนักวิจัยหาค่าเฉลี่ยของคำตอบในแต่ละประเด็น โดยใช้เกณฑ์
ในการประเมินผล ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ - ๕.๐๐	หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ - ๔.๕๐	หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ - ๓.๕๐	หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ - ๒.๕๐	หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๕๐	หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ข้อมูลที่รวบรวมได้จากงานวิจัยนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

ตารางที่ ๓.๒ หัวข้อการถ่ายทอดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพตามวิถีชาวอีสาน (Input) วิธีการคัดเลือกพื้นที่ กลุ่มเป้าหมายและผลสำเร็จของการถ่ายทอด (Output)

หัวข้อการถ่ายทอดการจัดการความรู้ (Input)	วิธีการคัดเลือกพื้นที่ (สถานที่จัดกิจกรรม)	กลุ่มเป้าหมาย	ผลสำเร็จของการถ่ายทอด (Output)
ครั้งที่ ๑ : การอ่านอักษรไทยโบราณ (อักษรตัวธรรมอีสาน) เบื้องต้นในคัมภีร์ยาพื้นบ้านอีสาน	คัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจงโดยใช้สถานที่ในมหาวิทยาลัยในการถ่ายทอดการจัดการความรู้ ณ ห้องประชุมอาคาร ๓๖ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	๑. นักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ๒. นักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาบรรณารักษ์และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ๓. บุคคลทั่วไปที่สนใจ	๑. กลุ่มเป้าหมายได้ความรู้เกี่ยวกับการปริวรรตอักษรตัวธรรมอีสาน(เบื้องต้น) ๒. ได้เรียนรู้คำศัพท์เกี่ยวกับศาสตร์การแพทย์พื้นบ้านอีสานที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน ได้แก่ กลุ่มโรคอาการ ตัวยาสมนไพร วิธีการปรุงยาและวิธีการรักษาโรค
ครั้งที่ ๒ : การเรียนรู้การใช้สมุนไพรรักษาท้องถื่นและภูมิปัญญาในการผลิตยาพื้นบ้านอีสาน	พิจารณาจากแหล่งอนุรักษ์สมุนไพรรักษาท้องถื่น แหล่งเรียนรู้การใช้สมุนไพรรักษาและการผลิตยาพื้นบ้านอีสาน ณ วัดอัมพวันม่วงน้อย ตำบล ลำคลอง อำเภอมือง จังหวัดกาฬสินธุ์	๑. นักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาสาธารณสุขชุมชน ๒. บุคคลทั่วไปที่สนใจ	๑. กลุ่มเป้าหมายได้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษาท้องถื่นและภูมิปัญญาในการผลิตยาพื้นบ้านอีสาน ๒. กลุ่มเป้าหมายสามารถนำเอาความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

หัวข้อการ ถ่ายทอดการ จัดการความรู้ (Input)	วิธีการคัดเลือกพื้นที่ (สถานที่จัดกิจกรรม)	กลุ่มเป้าหมาย	ผลสำเร็จของการ ถ่ายทอด (Output)
<p>ครั้งที่ ๓</p> <p>: การจัดการ ความรู้ภูมิปัญญา ในการดูแลรักษา สุขภาพของชาว อีสานจากหมอยา พื้นบ้านอีสาน ดีเด่น</p>	<p>- วิทยากร พิจารณา คัดเลือกจากหมอยา พื้นบ้านอีสานที่ได้รับ การเชิดชูเกียรติ หมอพื้นบ้านดีเด่น ระดับประเทศ จากกระทรวง สาธารณสุข ปี ๒๕๖๐</p> <p>- สถานที่จัดกิจกรรม คือ สำนักวิทยบริการ และเทคโนโลยี สารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม</p>	<p>๑. นักศึกษาหลักสูตร (พิเศษ) แพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม</p> <p>๒. บุคลากรทาง การแพทย์ สำนักงาน สาธารณสุขจังหวัด มหาสารคาม</p> <p>๓. บุคคลทั่วไปที่สนใจ</p>	<p>และวิชาชีพได้</p> <p>๑. กลุ่มเป้าหมายได้ ความรู้ความเข้าใจ ในการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านใน การดูแลสุขภาพตาม วิถีท้องถิ่นอีสานแบบ บูรณาการ</p> <p>๒. กลุ่มเป้าหมาย สามารถนำเอาความรู้ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และวิชาชีพได้</p>

ที่มา : กฤษฎา ศรีธรรมมา และคณะ. ๒๕๖๑

ขอบเขตระยะเวลา การวิจัยนี้ดำเนินการ ตุลาคม ๒๕๕๙ – เมษายน ๒๕๖๑

ตารางที่ ๓.๓ แสดงแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

ขั้นตอน	กิจกรรม	ระยะเวลา
๑. การเตรียมงาน	๑. ประชุมคณะนักวิจัย แบ่งภาระงาน ๒. คัดเลือกผู้ช่วยนักวิจัยทำงานเต็มเวลา ๓. ประชาสัมพันธ์รับสมัครนักศึกษา ประชาชน และบุคลากรทางการแพทย์ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ ๔. รับสมัครและคัดเลือกบุคคลเข้าโครงการ ๕. ติดต่อวิทยากร ได้แก่ นักภาษาศาสตร์ หมอชาวบ้าน หมอพระชาวบ้าน นักวิชาการสาธารณสุข ฯลฯ ให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของชาวอีสาน ๖. ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบัน/วัด/อบต.ที่จะนำกลุ่มเป้าหมาย เก็บข้อมูลภาคสนาม	ตุลาคม ๒๕๕๙ - มกราคม ๒๕๖๐
๒. การดำเนินงาน	๑. รวบรวม สืบค้นข้อมูล/ผลงานวิจัยเรื่องการดูแลสุขภาพของชาวบ้านจากคัมภีร์ยาโบราณอีสาน ๒. สังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพที่ปรากฏจากคัมภีร์ยาโบราณอีสาน ๓. วิเคราะห์ข้อมูลเรื่องการจัดการความรู้ฯ จากหมอพื้นบ้านอีสานในปัจจุบัน ๔. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์การดูแลรักษาคนป่วยตามวิถีชาวบ้าน ๕. ประมวลผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลรักษาสุขภาพในด้านต่างๆ ๖. ถ่ายทอดการจัดการความรู้สู่กลุ่มเป้าหมายและประเมินผล ๗. รวบรวมข้อมูลสมุนไพรที่ปรากฏชื่อในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน สรรพคุณ จากแหล่งต่างๆ ๘. ตรวจสอบข้อมูล	กุมภาพันธ์-พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ขั้นตอน	กิจกรรม	ระยะเวลา
๓. การประเมินผล	๑. วัดความรู้ ความเข้าใจ เรื่องการรักษาสุขภาพตามวิถีของชาวอีสาน ๒. วัดความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม	พฤศจิกายน- ธันวาคม ๒๕๖๐
๔. สรุปและรายงานผล	๑. สรุปการดำเนินงานโครงการวิจัย ๒. รายงานผลการวิจัย ๓. เผยแพร่ผลงานวิจัยในรูปแบบต่างๆ	ธันวาคม ๒๕๖๐

ที่มา : กฤษฎา ศรีธรรมมา และคณะ. ๒๕๖๑

ระยะที่ ๕ สรุปรายงานผลการวิจัยและเผยแพร่ผลงานวิจัย

คณะนักวิจัยดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ได้แก่

๑. สรุปผลการวิจัย
๒. รายงานการวิจัยเสนอต่อต้นสังกัด
๓. การนำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมระดับชาติหรือนานาชาติ
๔. รวบรวมสารสนเทศการจัดการความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพตามวิถีชาวอีสานด้วยระบบ ICT ที่สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการแพทย์

ที่บ้านและแพทย์แผนไทย

๕. ความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ

โครงการวิจัยนี้มีความร่วมมือกับหน่วยงาน ต่อไปนี้

๕.๑ หน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้แก่ หลักสูตรสาขาวิชาสาธารณสุขชุมชน, หลักสูตรสาขาเคมี หลักสูตรวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม หลักสูตรสาขาฟิสิกส์ประยุกต์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, หลักสูตรสาขาการแพทย์แผนไทย, หลักสูตรสาขาภาษาไทย, หลักสูตรบรรณารักษ์และสารสนเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยี

๕.๒ หน่วยงานภายนอก ได้แก่ โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ศูนย์โบราณอีสาน สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, วัดอัมพวันาราม บ้านนาโก ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม, วัดป่าร่องคำ ตำบลร่องคำ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์, วัดคำประมง คลินิกอโรคยาศาล จังหวัดสกลนคร ชมรมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม (บ้านไม้ริ้ว)

๕.๓ บุคลากรในหน่วยงานต่างๆ ที่จะนำแผนงาน/องค์ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม, อบต.แวง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, หลักสูตรสาขาวิชาแพทย์แผนไทยฯ, หลักสูตรสาธารณสุขชุมชน ชมรมหมอพื้นบ้านจังหวัดมหาสารคาม ชมรมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม(บ้านไม่รู้โรย) กรมการแพทย์และแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข